

ФУНКЦІОНАЛЬНА ЕКВІВАЛЕНТНІСТЬ МОВНИХ ОДИНИЦЬ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА КІЛЬКІСНІ ТА ЯКІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ДІЄСЛІВ РОЗТАШУВАННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ, НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Питання розуміння принципової важливості семантичного варіювання і його безпосереднього впливу на смислові кореляції є одним основних елементів семантичних досліджень у сучасній лінгвістиці. Явище багатозначності, яке характеризує ізоморфність функціональних ко текстних змін, певним чином є чимось на зразок сполучної ланки між початковою ланкою конкретизації і кінцевою ланкою абстракції, де конкретизація й абстракція можуть одночасно становити суттєві полюси значення однієї лексичної одиниці.

Аналізуючи багатозначність як вид семантичного варіювання, ми зіткнулися з явищем часткової фузії серед семантичних варіантів. Сегментація полісемії і полілексії на окремі складники дає підстави зробити висновок, що сегмент вторинних значень, що перетинаються, у багатозначності практично збігається з сегментом вторинних синонімів у синонімії.

Цей факт красномовно засвідчує про те, що явище багатозначності багато в чому подібне до явища синонімії, де розходження полягає в тому, що приймається за інваріант, щодо якого визначається варіаційний характер інших одиниць. Виявлення характеру зміни двох форм слова лексичної і семантичної (лексеми і семеми) становило **основ** мету запропонованої статті.

Так, розглядаючи багатозначність, можна побачити, як відбувається варіювання семеми у той час, коли лексема залишається незмінною.

Дослідники (О.О. Реформатський [8], В.О. Гречко [4], Д.М. Шмельов [10; 11], О.І. Уємов [9] та ін.) неодноразово підкреслювали, що проблема синонімії є одним з найбільш дискусійних питань, що становить не стільки великий інтерес, скільки значні труднощі. Слід відзначити те, що дотепер дослідники-мовознавці не дійшли

єдиної думки в плані визначення терміна *синонім* і не виробили єдиної методики дослідження даного питання.

Можливість існування безлічі теорій для такого складного об'єкта, як синоніми, є цілком природною. Ці визначення часто мають характер конструктів, зумовлених завданнями дослідження, що призводять до своєрідного "зачарованого кола": "Ми повинні дати визначення синонімів так, щоб воно відповідало реальним синонімам, оскільки коло синонімів буде визначатися залежно від нашого визначення" [9, с.32].

Обсяг цієї роботи не дає можливості детально зупинитися на проблемі синонімії, тому нижче подано лише короткий огляд понять, які будуть зустрічатися надалі.

Визначення синонімії, яке знаходимо у О.О. Реформатського, можна назвати найбільш ємним: "Ті ж, та не ті: два слова, збігаючись в одному, розходяться в іншому" [8, с.94]. Думки вчених розходяться щодо причин розбіжності визначення "того ж".

Традиційним є функціональний підхід до вивчення синонімії», тому що він є найбільш широким, оскільки "функціональні зв'язки слів ширші від зв'язків безпосередньо семантичних" [2, с. 13]. Саме набір усіх можливих функціональних еквівалентів, що утворюють "синонімічну ситуацію", містить у собі слова, які знаходяться в різних формально-семантичних зв'язках одне з одним, - починаючи від слів-дублетів, і закінчуючи словами, що "взяті окремо, виявляються далекими і навіть протилежними за значенням" [3, с.96].

"Синонімами називають слова, які близькі чи тотожні за своїм значенням і виражають ті самі поняття, але різняться або відтінками значення, або стилістичним забарвленням, або і тим та іншим," - вважає П.Н. Де-нісов [5,с.98]. Вирішальним фактором при оцінці синонімії визнається як безпосереднє зіставлення семантично близьких слів, так і "більш широке" розуміння синонімії [1, с. 178], орієнтоване на слова-синтагми, що виконують у мові одні функції.

Характерно, що ролі інваріантів і варіанта розподілилися таким чином: незмінною залишається семема, а її варіанти - це лексеми, що варіюють семемне значення.

З'ясуємо явище синонімії на матеріалі таких дієслів розміщення в досліджуваних мовах:

201

англ. **fill in, put in, pack;**

нім. **ausfüllen, einstellen, besetzen;**

укр. **заповнити, звалити, закидати.**

Слід відзначити, що в рамках своєї повної реалізації на рівні слів синтагм у повному контексті, варіантні відношення багатозначності і синонімії виявляють подібність. Синтагматичний показник, реалізований у контексті, є диференційним. Для синонімів контекст повинен бути однаковим, а для багатозначних слів - різним. Залежно від того, чи можливі які-небудь розходження в значеннях слів, і якщо можливі, то які, виділяються різновиди синонімів і синоїми що позначаються тим же терміном, але містять у своєму складі і нюючі визначення (квазісиноніми, точні синоніми, синтаксичні синоніми).

Кореляція повної чи точної синонімії зв'язує між собою слова; що не виявляють ніяких семантичних розходжень, тобто не розрізняються ні в денотативному, ні в сигніфікативному, ні в прагматичному, ні синтаксичному плані. Точна синонімія - явище рідкісне через надмірні кодування того самого змісту різними формальними засобами.

Якщо означувані двох слів різняться тільки за своїм синтаксичним значенням, тобто тими чи іншими граматичними обмеженнями сполучуваності з іншими словами, - ми можемо говорити про явище синтаксичної синонімії.

Слова, які досить близькі за значенням, але мають розходження, що стосуються денотативного та сигніфікативного шарів значення, і називаються квазісинонімами.

Посилаючись на специфіку матеріалу нашої вибірки, слід зазначити, що в роботі також розглядаються синонімічні деривати з однаковими кореневими морфемами і різними префіксами - "однокореневі синоніми" (англ. **put into, put aside, hang, hang around;** нім. **stellen, einstellen, ausstellen, auslegen, hineinlegen;** укр. **накласти, перекласти, обкласти, наповнити, преповнити**). Ми намагалися встановити ступінь (класифікації і дати кількісну і якісну оцінку вербативів, де одна основа

здатна приєднувати префікси однакової семантики, які виконують однакову граматичну роль. Подібні деривати відомі в мовознавстві як „лексико-словотвірні синоніми" і вважаються синонімами, "сутність яких і полягає в збігу похідних за категоріальним значенням" [6, с.44].

Після детальної характеристики полісемії і функціональної еквівалентності, можна, нарешті, більш наочно зобразити взаємозв'язок цих двох мовних явищ семантичного варіювання.

БАГАТОЗНАЧНІ ЛЕКСЕМИ

Вторинні значення,
що перетинаються

квазісиноніми

вторинні значення,
що не перетинаються

СИНОНІМИ

Синтаксичні синоніми

точні синоніми

Так, найбільшу кількість синонімів було виявлено в німецькій мові, що, власне кажучи, якоюсь мірою і компенсувало слабко виражене явище багатозначності. Як було відзначено вище, синоніми (з погляду семантики) поділяються на абсолютні, контекстні і вторинні, лексичні значення абсолютних синонімів представлені тими самими семантичними компонентами, значення контекстних реалізуються тільки своїми подібними за змістом значеннями, а вторинні синоніми являють собою слова, подібні за значенням тільки в умовах певного контексту, що зумовлює дане вторинне значення.

Виходячи з результатів нашого аналізу, було виявлено 5 % абсолютних, 57 % контекстних і 38 % вторинних синонімів у німецькій мові; 12 % абсолютних, 23 % контекстних і 65% вторинних синонімів в АНГЛІЙСЬКІЙ мові і 15 % абсолютних, 45 % контекстних і 40 % вторинних синонімів в українській мові. Отримані факти дають право стверджува-ш, що найбільш "економною" у плані реалізації понять є англійська мова з причини найбільшої кількості вторинних синонімів і слабко розвинутої словотвірної структури. Морфологічне вираження, що дає можливість утворювати нове семантичне значення, в англійській мові є феноменом •емпіричним. У зв'язку з цим явище функціональної багатозначності в АНГЛІЙСЬКІЙ мові має яскраво виражений характер, що жодною мірою не оіначає його емоційну

"недостатність". Усі необхідні відтінки в англійській мові виражаються за допомогою не тільки вторинних синонімів, але й за допомогою варіювання контексту.

У німецькій мові була виявлена найбільша кількість контекстних синонімів, наявність яких зумовлена широким спектром особливостей шіовотвірної системи, що уможлиблює практично кожній кореневій морфемі шляхом приєднання різних афіксів утворювати певну кількість похідних лексем, кожна з яких одержує своє власне сигніфікативне значення. Вторинна синонімія в німецькій мові відзначалася не часто, а у випадку наявності вторинних значень, їхня кількість досягала 4-5 значень, у той час коли лексема, адекватна за значенням в англійській мові володіла в середньому 6-10, а в українській 5-7 вторинними значеннями.

Дані результати перекривають обсяг абсолютних синонімів у німецькій і українській мовах і підтверджують їхній високий відсоток в англійській. Почасти можна стверджувати, що саме абсолютні синоніми, які збігаються в основних значеннях, являють собою головний елемент феномена порівняльної одноманітності словоформ в англійській мові і різноманітно морфологічно виражених значень у німецькій мові. У силу того, що полісемія і полілексія відображають явище **варіантності** у досліджуваних мовах і перетинаються на рівні багатозначних лексем, кількісна і якісна характеристики українських парадигм (дуже представляти своєрідний синтез кількісної і якісної характерне аспекту функціональної еквівалентності, виявленої вище. Так, пріоритет феномена функціональної еквівалентності в українській мові (1-5% абсолютних синонімів в українській мові в порівнянні з 5% у німецькій 12% в англійській мовах) характеризує українську мову, як найбільш гнучку при передачі значень розміщення.

Яскраво виражене явище полісемії в англійській мові (6-10 вторинних значень, що спостерігалися в англійських вербативів розміщення в англійській мові, у порівнянні з 5-7 у німецькій і 6-7 в українській мовах, з одного боку, і, 65% вторинних значень, що перетинаються, англійській, у порівнянні з 38% у німецькій і 40% в українській мовах, іншого боку) **зумовило кількісні розходження**

словоформ, що передають, власне, значення розміщення (англ. 221 лексема; ні 231 лексема; укр. 215 лексем).

АНОТАЦІЯ

В статті представлені результати лексико–семантичних досліджень мовних явищ функціональної еквівалентності і багатозначності на матеріалі семантичної парадигми дієслів розміщення в англійському, німецькому і українському мовах. Розглядається і порівнюється взаємозв'язок полісемії і полілексії з кількісними характеристиками словоформ, які передають значення розміщення. Аналізуються найбільш і найменш часто зустрічаючі дієслівні форми, які позначають ситуацію розміщення. Відслідковується їх вплив на варіативність контекста.

Ключові слова: *дієслівні форми розміщення, функціональна еквівалентність, багатозначність, полісемія, полілексія, морфологічна презентація.*

Myronchuk M.V. The results of the research of functional equivalency and multiple meanings in lexico-semantic paradigms of the verbs of location in the English, German and Ukrainian languages are presented in the article. Connections between polysemy and polylexy with quantitative characteristics of the word form defining the meaning of location are also considered. The most and the least used verbs of location are analysed in the article. Their influence on the context variations is also traced.

Key words: *verbs of location, functional equivalency, multiple meanings, polysemy, polylexy, morphological presentation.*

ЛІТЕРАТУРА

1. . Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка. – М., 1955. - 298с.
2. Вилюман В.Г. Английская синонимика // Введение в теорию синонимии и методику изучения синонимов. – М.: Высш. шк.–1980. –128с.
3. Гак В.Г. Высказывание и ситуация // Проблемы структурной лингвистики. – М: Наука, 1973. – С.349-372.

4. Гречко В.В. О лексической синонимии // Филологические науки. – 1963. – №3. – С.24.
5. Денисов П.Н. Лексика русского языка и принципы её описания. – М.: Рус. яз., 1980. – С.92.
6. Ключева Т.В. Категориальная синонимия в словообразовании // Словообразование и фразообразование. - М., 1979. - С.42-44.
7. Кобозева И.М. Лингвистическая семантика. - М., 2000.
8. Реформатский А.А. Введение в языкознание. - М., 1967.
9. Уемов А.И. Логические основы метода моделирования. - М., М.: Мысль, 1971. – 185с.
10. Шмелев Д.Н. Очерки по семасиологии русского языка. - М.: Просвещение, 1964. – С.45- 47.
11. Шмелев Д.Н. Проблемы семантического анализа лексики. - М.: Просвещение, 1977. – 335 с.